

VEČER

TOREK, 4. OKTOBRA 2016 • ODGOVORNA UREDNICA: KATJA ŠERUGA • PRVA ŠTEVILKA JE IZŠLA 9. MAJA 1945 • WWW.VECER.COM • LXXII • 23

BOB DNEVA

Stanislav Lipovšek, celjski škof: "Sprava je mogoča le tedaj, če smo pripravljeni odpuščati, priznati resnico, pa če je še tako boleča, težka in obremenjujoča. Samo resnica osvobaja." Stran 2

V ŽARIŠČU: Pomemben korak k spravi

Sedem let po odkritju zasutih v Barbarinem rovu iz Hude Jame je vendarle napočil čas, da začnemo urejati povojna grobišča. Foto: Igor NAPAST

Pietetno slovo od prvega mrtvega iz Hude Jame, ki bo zadnji počitek našel v pokopnem polju v spominskem parku na dobravskem pokopališču v Mariboru

"Tukaj naj bi bili zazidani trije moji strici in teta. Bili so na Teharjah, to zagotovo vem. Kam so bili odpeljani, se seveda ne ve," je včeraj ugibal Janko Maček, ki še pri visoki starosti išče kraj, kjer so končali njegovi sorodniki. Bil je med udeleženci včerajšnje žalne slovesnosti pred rovom Barbara v Hudi Jami pri Laškem, na kateri so na dobravsko pokopališče v Mariboru pospremili prvo od 800 že izkopanih žrtev. Pokopi bodo ves mesec, 27. oktobra pa bo na Dobravi simbolni pokop

zadnje žrtve, z državno slovesnostjo in verskim obredom.

Predsednik republike Borut Pahor je ocenil, da je Slovenija začela pomembno reševati enega najbolj dramatičnih zgodovinskih izzivov. Celjski škof Stanislav Lipovšek, ki je vodil včerajšnji obred, pa je poudaril, da se želi narediti pomemben korak na poti sprave in urejanja našega odnosa do žrtev medvojnih in povojnih pobojev.

Žrtve so nas premaknile, v posebnem komentarju piše dr. Jože Dežman,

predsednik vladne komisije za prikrita grobišča. "Videti je, da je sedem let po odkritju zasutih v Barbarinem rovu iz Hude Jame le napočil čas, da začnemo urejati povojna grobišča," je zapisala dr. Spomenka Hribar, avtorica eseja Krivda in greh, ki je leta 1987 opozorila, da bi množični grobovi morali postati "eno od svetih mest na naši zemlji, dostopni ljudem, da jih obiskujemo". (dr)

DANES Vanessa Čokl

Končne reči

Lahko mečemo Borutu Pahorju v obraz, da si lika pot v drugo predsedniško petletko, ko leto pred volitvami pospešuje spreminjanje slovenskih hudih jam v grobove, to staro staro, elementarno človekovo pravico. Ampak ni prav. Brez predsednika - in precej maloštevilnih idealističnih soborcev, ki so mu pomagali v to - bi naše poravnane dolgov do preteklosti še naprej bolj kot ne stalo. Drži pa, da nam tudi po tem, kar je povedal včeraj pred rudniškimi rovom groze pri Laškem, ko je v povojnem ideološkem stroju odstranjene naposled vrnil v naše prvorazredne, elementarne teme, predsednik republike dolguje pojasnilo, zakaj eno največjih tukajšnjih morišč ni moglo/smelo do konca na svetlo leta 2009, ko so ga odprli. In kmalu spet zaprli. Bil je tedaj čas Pahorjeve/SD-jeve vlade.

Po 71 letih ljudje

Res, velike reči se godijo. Več kot dve desetletji udomačevanja pravice mrtvih do groba in živih, da gredo na pokopališče in prižgejo svečo, sta le zmehčali rdeče-črna nasprotja med Slovenci, potlačili strah dolgo nemih prič, oživili empatijo, senzibilizirali.

Res, prvo čisto človeško slovo se je zgodilo prvi oktobrski ponedeljek 2016 pred rovom sv. Barbare. Kak svetlobni premik! Po letih v rudniško temo skritih plastičnih zabojnikov, zvrhanih razpadajočih kosti. In vendar: kako smo vsi skupaj dovolili vsem možnim upravljavcem, da nam 71 let od pobojev dopovedujejo, kako delamo ta trenutke pomemben korak k spravi. Poslušajte: po enaindesemdesetih letih! Po enaindesemdesetih letih smo ljudje. Kako smo si dovolili takšen zaostanek, s kakšno pravico? Ni potrebe telovaditi v visokimi besedami, vzeli smo že, da je pomiritev globoko osebno dejanje, ki gre daleč čez protokolarne stiske rok. In da so med pomiritvijo in spravo razdalje. Bilo je eno rokovanje pred četrto stoletja v Kočevskem rogu in je hudojamsko včerajšnje. In res, nista isti. Kakorkoli je bilo - naročili so nam verjeti - roško dejanje iskreno, je (ne)zavedno konzerviralo mrtve, napol priznalo jih je in jih takoj spet pokrilo v molk. Ohranilo obroč, ki nas stiska, ker vemo, da tisto, kar se je zgodilo v zori miru po drugi svetovni vojni, ni bilo prav. Drugi stisk rok, Pahor-Lipovškov, nam mora pomagati, da končno do kraja opravimo, kar smo dolžni našim mrtvim in nam, živim.

Ko sta duša in srce končno pomirjena, pa je še zelo malo važno, ali počivata na Teharjah ali v Mariboru ali ... Počivata!

Tuje študente menda med drugim navdušuje naše vino. Brez skrbi, domače tudi.

LEVO SPODAJ

Žalne slovesnosti pred rovom Barbara v Hudi Jami pri Laškem se je udeležilo okoli sto ljudi. Foto: Igor NAPAST

Predsednik komisije vlade za reševanje vprašanj prikritih grobišč Jože Dežman (s predsednikom države Borutom Pahorjem) upa, da bo iz odpuščanja raslo naše sožitje. Foto: Igor NAPAST

Obred je vodil celjski škof Stanislav Lipovšek, ki je poudaril, da se želi narediti pomemben korak na poti sprave. Foto: Igor NAPAST

Pred poldnevom včeraj je bila prva krsta iz Hude Jame v Mariboru. Do konca oktobra bodo v pokopnem polju na Dobravi vsi do zdaj izkopani. Foto: Andrej PETELINŠEK

Mrtvi iz Hude Jame dobijo grob

Simbolična krsta s posmrtnimi ostanki čaka na Dobravi, skupaj z drugimi pred sedmimi leti izkopanimi bodo mrtvi do konca oktobra pokopani v spominski park na mariborskem pokopališču

**ROZMARI PETEK
TATJANA VRBNJAK
VANESSA ČOKL**

S pevci, trobento in duhovniki so včeraj dopoldne k dostojnemu počitku - na dobavsko pokopališče v Mariboru - pospremili prvo od 800 že izkopanih žrtev, prve posmrtne ostanke iz rudnika v Hudi Jami nad Laškem. Skorajda identično, kot je videti vsak obred cerkvenega pogreba, ko pokojnika pospremijo iz mrliške vežice, le da so tokrat namesto svojce žrtve, za katero se ne ve imena, pogrebno slovesnost spremljali predsednik države **Borut Pahor**, ministrica za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti **Anja Kopač Mrak**, predsednica NSi **Ljudmila Novak**, poslanka SDS **Eva Irgl**, predsednik Nove slovenske zaveze **Peter Sušnik**, predsednik komisije vlade za reševanje vprašanj prikritih grobišč **Jože Dežman** ter mnogi drugi, v prvi vrsti predstavniki civilnih združenj, ki opozarjajo tudi na druga povojna grobišča pri nas, pa ljudje iz hrvaških združenj in drugi.

Pahor: Več, kot si ta hip predstavljamo

Obred je vodil celjski škof **Stanislav Lipovšek**, podpredsednik Slovenske škofovske konference. Poudaril je, da se želi narediti pomemben korak na poti sprave in urejanja našega odnosa do žrtev medvojnih in povojnih pobojev: "Zahvaljujem se vsem, ki ste pripomogli, da se končno rešujejo ta boleča in nadvse pomembna vprašanja našega odnosa do žrtev medvojnih in povojnih pobojev. Vprašanja identifikacije, pokopa in urejanja grobišč - tu še zdaleč ne gre le za organizacijska vprašanja. Gre za veliko več. Gre za spravo, za spravo s preteklostjo, saj ne moremo graditi srečne in varne sedanjosti in prihodnosti, ne da bi poskr-

beli za resnično spravo s preteklostjo. Sprava je mogoča le tedaj, če smo pripravljeni odpuščati, priznati resnico, pa če je še tako boleča, težka in obremenjujoča. Samo resnica osvobaja." K tem spravnim mislim je dodal krščansko "novost", to je ljubezen do sovražnikov.

Vsaj nekateri zbrani so njegove besede preslišali ali pa jih niso vzeli k srcu, saj so po končanem obredu razprostrli transparent z napisom Tito, morilec, ubojica. Dostojanstveno in pietetno je obred spremljal predsednik Pahor in šele po odhodu vozila s posmrtnimi ostanki dejal: "To je bilo potrebno storiti zaradi preteklosti, v bistvu pa gradimo boljšo prihodnost. Vem, da se še najde kdo, ki pravi, da se danes soočamo z aktualnimi problemi, da to, da rešujemo nekatere iz preteklosti, veliko ne bo pomagalo. Ne mislim tako. Dejstvo, da smo danes začeli zares pomembno reševati enega najbolj dramatičnih zgodovinskih izzivov, in to je spraviti razklano Slovenijo iz srede prejšnjega stoletja, utegne za prihodnost našega naroda pomeniti več, kot si ta hip predstavljamo." In: "Delo ni končano. Še zelo veliko pogovorov, zaupanja, vere v skupni napor bo potrebne, da bomo enkrat končno rekli, da so vsi naši mrtvi pokopani in da so uživajo mir. In da se lahko naši otroci in vnuki v celoti posvetijo novim problemom, izzivom, priložnostim."

"Stvari gredo naprej"

"Prišel sem, da se poklonim spomenu na žrtve. V Nišu so 1945. leta pobili dobesedno vse moške, starejše od 14 let (sam sem bil takrat star šest let). Veliko jih je končalo prav tukaj, v Hudi Jami. Nekateri so uspeli pobegniti, šli so po svetu. Vsi so bili domobranci," je povedal **Ante Živković**, eden tistih, ki je iskal miren trenutek, da lahko

Načrt: vzorci DNK v hrambo na Teharje

Selitev okrog 800 mrtvih, iz Hude Jame pri Laškem odkopanih od spomladi 2009, ko so rudarji odprli pot v opuščeni rudniški rov, za katerega se je slutilo, da je med tukajšnjimi največjimi grobišči/morišči slovenskih žrtev (so pa tudi Hrvati in mrtvi obeh spolov, vsaj del jih je bil v smrt odpeljan s Teharrij), ubitih v pomladi 1945, v pokopno polje na mariborski Dobravi se dogaja dolgih sedem let od prvega rudarskega vstopa v jamo. In spet ima delo (policijska) forenzika. Preden bodo do zdaj odkopane hudojamske mrtve odpeljali ta mesec v grob v Maribor, bodo vsem odvzeli vzorec DNK-ja za morebitno poznejšo poimensko prepoznavo. Načrt je, da se vzorci nazadnje (s)hranijo na območju teharskega spomenika oziroma v kostnici na Teharjah, za Večer govori zgodovinar **dr. Mitja Ferenc** iz vladne komisije za prikrita grobišča. To je ob enem kompromis med željami (domnevnih) sorodnikov in Katoliške cerkve, da bi zadnje počivališče umrlih v Hudi Jami bile Teharje, in realnostjo, ki je na prvo mesto pripeljala pokopališče na Dobravi. Ker nedokončani Spominski park Teharje stoji na naravovarstveno problematičnem območju: na nesaniiranem smetišču, teharska kostnica pa je še naprej le načrt. (va)

"Sprava je mogoča le tedaj, če smo pripravljeni odpuščati, priznati resnico, pa če je še tako boleča"

žrtve počasti s prižigom sveče. "Vsa čast državi, stvari gredo naprej. A prepočas. Nekaj se je govorilo, da se bo kosti preneslo na Hrvaško, a te vlade ne pridejo do skupnega jezika," je komentiral.

"Na zadnjem neformalnem srečanju, ki sva ga imela s predsednico **Kolindo Grabar Kitarović**, sva se pogovarjala tudi o Hudi Jami in vseh drugih vprašanjih, ki zadevajo dostojen, pieteten pokop ljudi, ki so bili po drugi svetovni vojni izvensodno pobiti na ozemlju Slovenije. Strinjala sva se, kako naj bi ravnala v prihodnje kot predsednika, zato da bi tudi midva izkazala neko spoštljivost kot tudi željo po miru, spravi in skupnem življenju v prihodnosti. Tako bo tudi

narejeno v naslednjih tednih in mesecih," je napovedal Pahor.

27. oktobra slovo na Dobravi

Pred poldnevom je bila prva krsta iz Hude Jame v Mariboru. Do konca oktobra bodo v pokopnem polju na Dobravi vsi do zdaj izkopani. "Danes gre za simbolno dejanje prenosa posmrtnih ostankov prve žrtve iz Hude Jame v Maribor. Krsta s posmrtnimi ostanki je položena v mrliško vežico, kjer bo čakala na pokop v grobno polje v Parku spomina na Dobravi skupaj z ostalimi žrtvami, ki jih bomo pripeljali v Maribor v naslednjih dneh. Pokopi okoli 800 žrtev bodo ves mesec do 27. oktobra, ko bo pripeljana zadnja žrtev. Takrat bo simbolni pokop zadnje žrtve, z državno slovesnostjo in verskim obredom," je na Dobravi povedala direktorica Pogrebnega podjetja Maribor **Lidija Pliberšek**.

Sedem let, kolikor je od odprtja grobišča v Hudi Jami, so izkopani čakali v jami, da se država odloči, kje in kako bo uredila grob. Glavni hudojamski jašek niti prekopen še ni, vseh žrtev v Hudi Jami pa bi nazadnje znalo biti precej več kot 2500-3000, kolikor se je predvidevalo, to se že kaže, pa je odkopavanje še na začetku. Vsi bodo izkopani do konca leta 2017, do takrat bi morali dočakati zadnji mir na Dobravi.

Veste, kaj hočemo?

Svojci žrtev si želijo le, da bi izvedeli, v katerem rovu, jarku, gomili ... so končali njihovi sorodniki. In hočejo, da se žrtvam vrne čast

ROZMARI PETEK

"Tukaj naj bi bili zazidani trije moji strici in teta. Bili so na Teharjah, to zagotovo vem. Kam so bili odpeljani, se seveda ne ve. Lahko, da so tukaj, drugi možni kraj je Hrastnik, prvi možni pa jasno Barbarin rov," ugiba **Janko Maček**, ki še pri visoki starosti išče kraj, kjer so končali njegovi sorodniki. Na včerajšnjem simbolnem obredu pokopa ene od mnogih žrtev, ki so umrli v Hudi Jami, je bil eden redkih, ki so bili tam zavoljo družinskih vezi. "Saj so vsi naši," je komentirala ena od udeleženk iz Hrvaške, ki je ves čas v rokah nosila rožni venec in molila. "Kot Laščanki sva se prišli le poklonit žrtvam, nič osebnega. Še mama je premlada, da bi se karkoli spomnila, tudi sorodniki o tem niso govorili. Kdo natančno je notri, tako ali tako ne vemo," sta dejali **Cvetka Sikovšek** ter njena mama **Terezija**.

Zgodba Janka Mačka je osebna. Sledi za strici in teto so se izgubili maja 1945, ko so šli na Koroško, v Vetrinjo. "Od tam so bili vrnjeni na Teharje, potem se je dogajalo, kar se je dogajalo. Teta se je leto prej poročila z domobranskim oficirjem, zato je šla z njim v begunstvo in z njim je bila vrnjena. Morda se je celo prostovoljno vrnila z njim. Da je zadeva še nekoliko bolj dramatična, je teta takrat bila še visoko noseča. V Teharjah so jo nekateri domačini, ki so bili tam, pa so se kasneje lahko vrnili, še videli. Potem je izgubila in nikoli se nič ni izvedelo o njej. Kje drugje kot nekje tukaj ni mogla izginiti," pripoveduje Maček, ki se teh let, pa čeprav jih je takrat štel zgolj 14, še dobro spomni. "Mladostniki od desetelega leta naprej si v težkih časih veliko zapomnijo. To je dejstvo. Zato sem pre-

Izvedba izkopa, prenosa in pokopa vseh posmrtnih ostankov naj bi bila zaključena do konca prihodnjega leta. Foto: Muzej novejšje zgodovine Slovenije

ričan, da je tisto, kar sam vem, edino pravilno in me v tem ne more omajati nobena druga varianta, ki bi mi jo kdo posredoval. Nova oblast, novi režim, ki se je vzpostavljala, je te ljudi smatral za svoje nasprotnike. In za dobro vzpostavitev režima in njegov obstoj je bilo treba te nasprotnike odstraniti. Saj niso bili pred nobenim sodiščem, nobena krivda jim ni bila dokazana, pa vseeno so jih v tisočih pripeljali v Barbarin rov, na hrastniški hrib, Kočevski rog ..."

Želi si opraviti analizo DNK, da bi tako zanesljivo vedel, ali so sorodniki končali v tem ali katerem drugem rovu, jarku, gomili. "Jaz sem na to pripravljen, a se bojim, da je vse skupaj le ena lepa gesta. Slovesno smo jih pokopali, nato pa se bo vsa zadeva pozabila," razmišlja. Še dlje od vedenja, kje so njeni sorodniki, je **Meta Velikonja**. "Kje je moj oče pokopan, ne vem,

ker strelisce na Dolenjski cesti niti še ni priznано kot morišče ali grobišče. Tam je bil po vojni ustreljen kot obsojenec. Ampak ali so ga vrgli v jarek, v jamo? Ali so jamo potem izpraznili, ko so kasneje na tistem mestu nekaj gradili, tega ne vem. Nihče ni nič po-

Janko Maček: "Nobena krivda jim ni bila dokazana, pa vseeno so jih v tisočih pripeljali v Barbarin rov, na hrastniški hrib, Kočevski rog ..."

vedal. Zato pa hodim. Hodim na vse svečanosti, da s tem na neki način pokopavam svojega očeta. Moja mama na take stvari ni mogla hoditi, je prej umrla, zato moram jaz to 'not prinest', je dejala Velikonja.

Za razliko od žrtev v Hudi Jami so njenemu očetu sodili. "Bil je obso-

jen, ker je pisal, da je komunizem zlo. Pred letom dni je bil sodno oproščen vseh obtožb, češ da to, kar je delal, tudi takrat niso bila kriminalna dela," je pojasnila. Vendar ali to 70 let kasneje sploh kaj pomeni? Življenja ne moreš vrniti. "Res. Ampak zdaj lahko vsakomur rečem, moj oče ni in tudi nikoli ni bil zločinec."

Sogovornica včerajšnjega dogodka ne označuje le s pozitivnimi besedami. "Če je to dostojno? Temu ne bi tako rekla. To je samo neki kompromis vlade, da se opere in da pokaže, mi smo to naredili, oni pa še zmeraj rovarijo. Še zmeraj jim ni dovolj. Le kaj hočejo. Veste, kaj hočemo? Hočemo dobro ime. Hočemo, da se jim vrne čast. Hočemo, da se zločinski sistem, ki je to dopustil, tudi označi kot zločin, ne pa častno dejanje. Ko bo država to naredila, bomo pa mogoče večji prijatelji, mar ne."

700 lokacij povojnih pobojev je za zdaj evidentiranih na območju Slovenije.

45 lokacij se sondira, da se ugotovi, ali so v zemlji mrtvi.

16 grobišč dobi označbo ta teden na Pohorju, na Arehu.

1 spominski križ na 10 m² bi radi postavili Pohorci, pa Planinsko društvo Ruše tega ne dovoli.

15 kraških brezen in 18 "klasičnih" grobišč čaka na ekshumacijo.

800 mrtvih iz Hude Jame bo od oktobra 2016 počivalo na mariborski Dobravi.

2500-3000 mrtvih naj bi ležalo v Hudi Jami, a že na prvem odkopnem metru glavnega jaška so jih to jesen našli okrog 100, tako da bo končna številka precej višja.

5 do 6 let, za toliko je še dela na povojnih grobiščih in moriščih po oceni ljudi na terenu.

0, nihče ni kazensko pravno odgovarjal za povojne poboje.

VEČER

Počasi gre - gre pa vendar

DR. SPOMENKA HRIBAR, SOCIOLOGINJA, FILOZOFINJA IN PUBLICISTKA, AVTORICA ESEJA KRIVDA IN GREH

Trideset let je moralo miniti, da je Edvard Kocbek spregovoril o povojnih likvidacijah vrnjenih domobrancev in civilistov. Likvidacije je dojemal kot "nezaslišano usodo domobrancev". Kocbek je tedaj zahteval "javno priznanje krivde, ki se tiče nas vseh". Še več: "Tako dolgo se ne bomo znebili preganjavice in more, dokler javno ne priznamo svoje krivde, svoje velike krivde." No, krivda je vedno osebna, vsekakor pa gre za odgovornost nacije, da uredi svoj odnos do preteklosti! Drži pa njegova zavezujoča misel, da brez priznanja krivde in odgovornosti za to tragično dogajanje "Slovenci ne bomo nikoli stopili v čisto in jasno ozračje prihodnosti". (Intervju, ki ga je Kocbek dal Borisu Pahorju leta 1975.)

Skoraj deset let je bilo potrebnih, da so bile povojne likvidacije označene s pravim imenom: zločin, "zločin nad narodom, zločin nad nami vsemi". In kaj je jasna in pogumna zavest? "Jasna in pogumna zavest bi zmogla ne le priznati ta zločin kot zločin, temveč bi zmogla tudi to, da bi ti množični grobovi, kjerkoli že so, postali eno od svetih mest na naši zemlji, dostopni ljudem, da jih obiskujemo - če ne že to, da se te žrtve prekopljejo in pokopljejo, kakor je primerno naši civilizaciji in kulturi. Ne zato, ker so bili domobranci, ampak ker so bili ljudje." (Spomenka Hribar, esej Krivda in greh,

napisan za Kocbekov zbornik leta 1983, Založba Obzorja Maribor, 1987).

In od tedaj je spet preteklo več kot trideset let, da smo prišli do prvega dostojnega, pietetnega pokopa žrtev likvidacij. Takšno "počasnost" si seveda lahko razlagamo s samovoljo dejansko odgovornih in krivih za povojne likvidacije, z željo, da jih za vedno prekrije trava pozabe, vendar menim, da je problem globlji: potreben je določen čas, da neki narod, neka prizadeta skupnost vzame nase svojo tako tragično, nesrečno zgodovino! Travme imajo svojo "časovno mero". Spomnimo se šoka, ki smo ga doživeli ob televizijski objavi nagradenih trupel v Barbarinem rovu. To smo morali nekako "predelati", posvojiti. Stopiti v določeno razmerje: mi, današnji, nismo krivi, smo pa odgovorni za to, da te žrtve niso pokopane in da sakrilegij še kar traja. Da še kar traja kršenje pravrednote: posvečenosti mrtvih! Vsem mrtvim, vsakemu pokojniku pripada pieteta, spoštovanje njegove smrti.

Videti je, da je sedem let po odkritju zasutih v Barbarinem rovu iz Hude Jame le napočil čas, da začnemo urejati povojna grobišča, pokopavati žrtve, kjer je to mogoče, označevati grobišča, kjer izkop ni mogoč, itd.

Te žrtve so nas premaknile

DR. JOŽE DEŽMAN, ZGODOVINAR, PREDSEDNIK VLADNE KOMISIJE ZA PRIKRITA GROBIŠČA

Eden od vrhuncev pravnega procesa, ki smo ga doživeli s prvimi dejanjem pokopa žrtev iz rova Barbara, zahteva nekaj pomisleka. Če bodo posmrtni ostanki žrtev segli do dna 48 metrov globokega jaška, bomo pričrta največjemu pogrebu žrtev mirnodobnega nasilja v slovenski zgodovini. Že to dejstvo govori o posebnem bremenu zločinske zgodovine, s katero se soočamo. In sprejetje velikanske teže tega bremena je potrebno, da ne pričakujemo preveč, ampak da nam mora biti jasno, da bodo božji mlinci take neizmernosti mleli počasi in da jih bo treba na debelo mazati z božjo mastjo, potrpljenjem.

Če si privoščimo to stališče, potem smo Slovenci prav gotovo premalo zadovoljni z vsem, kar smo dosegli. Če seštejemo vse rezultate v

širšem pravnem procesu, se pravi posledice delovanja vojnih zakonov (denacionalizacija, žrtve vojnega nasilja, o popravni krivic, o vojnih grobiščih - dodali bi lahko še zakon o matičnih knjigah), razveljavitev več tisoč režiranih sodnih procesov ...

In v pravnem procesu smo naredili ogromen premik od obrednih in memorialnih dejanj (obletne in druge maše, farne spominske plošče, območji Pod Krenom in Teharje) k žrtvam. Bili smo sposobni vstopiti v Hudo Jamo. Pogled na žrtve rova Barbara nam je sprožil tako grozovito nelagodje, da kakorkoli smo že zaradi totalitarnih poškovodnosti in morda tudi provincialnih specifičnosti nerodni,

neolikani, malce zagovedni, so nas te žrtve premaknile. Neprestano so nas "jezile", pa vendar s svojo stalno prisotnostjo in izjemnostjo silile k dialogu. Dialog je pripeljal do systemskega premika. Sprejet je bil zakon o prikritih grobiščih in pokopu žrtev, politična volja sedanje vladajoče garniture je omogočila, da je ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve izvedlo razpis za nadaljevanje del v rovu sv. Barbare. Zgodovinski premik je z veliko energije pospešila Dragica Bac. Tudi spodbude predsednika RS Boruta Pahorja so zanihale pravno nihalo. Slovenija je s tem dejanjem vstopila v svet narodov, ki poskušajo uresničiti ženevske konvencije.

Danes vidimo, da so nekateri pogreb želeli spremeniti v manifestacijo jeze in hujskanja. Naj postavim vprašanje takole: če bi vas povozil avto in bi vas vsega zmrcvarjenega fotografirali, ali bi želeli, da na pogrebu nosijo fotografijo vaše mizerije? Ali ni gospa, ki ni hotela dati roke predsedniku Pahorju, hudo ranjena?

Na koncu pa bi želel poudariti, da naj izhajamo iz tega, da smo zmagovita nacija in da moramo kot zmagovalci s polno odgovornostjo sprejeti tudi temnejše strani zgodovine. Seštevek vsega, kar smo dosegli, pa nam omogoča velik zagon v tem zrelostnem procesu.

”
Vsem mrtvim,
vsakemu
pokojniku
pripada pieteta,
spoštovanje
njegove smrti

”
S polno
odgovornostjo
moramo sprejeti
tudi temnejše
strani
zgodovine